

# Samhällsvetenskapen – forskningspolitikens förlorare?

---

Mats Benner

Forskningen har länge befunnit sig på ett betydande och bekvämt avstånd från forskningspolitiken. Forskningspolitik har främst handlat om resursramar och allmänna paroller, och lämnat stort utrymme för forskarnas egna val och bedömningar inom dessa vida ramar. Inte så länge: nu vill politiken forma forskningens vardag och beskära den professionella autonomi som forskarsamhället traditionellt haft. Sedan en ganska lång tid kretsar forskningspolitiken nämligen kring att tala om forskningens *vad* och *hur*, vad som skall göras och hur det skall gå till. Om värdet av detta kan man tvista, och beklaga sig – forskningen politiseras och utrymmet för fria val krymper. Bara en fraktion av all den verksamhet som ryms inom forskningens värld ges burskap i de nya belönningssystemen (se Marie Demkers bidrag i detta nummer).

Två ledord präglar dagens forskningspolitik, i Sverige och (nästan) överallt: kvalitet och innovation. Kvalitet är knappast något nytt begrepp i forskningens värld; allt sedan vetenskapen började professionaliseras för runt 400 år sedan har ett särdrag varit just kritiska bedömningar av vetenskapliga anspråk (Ben-David 1971). Som politiskt slagord har kvalitet (och systerbegreppet excellens) emellertid fått ett kraftfullt genomslag, världen över, det senaste decenniet eller så. Bakgrunden är komplex, men kan till dels sägas vara den dominans som amerikanska universitet och amerikanska forskare har inom många områden, och där universitet och forskare från andra delar av världen antas ha halkat efter och inte når upp till den kvalitet som präglar de amerikanska akademiska miljöerna. Som motmedel mot kvalitetsförfallet har två ting utkristalliserats: utvärderingar och styrmedel. Utvärderingar handlar om att få fram säkra och stabila mått på just kvaliteten. Sverige har därvidlag valt en svärgenomtränglig modell som skall mäta vetenskapligt genomslag, medan andra länder främst analyserar forskarnas publiceringsmönster utifrån forskarnas egen rapportering. Styrmedel handlar dels om arbetssätt och att driva fram den typ av miljöer som antas prägla de amerikanska toppuniversiteten (med stora miljöer och med ganska mycket fria resurser, det som kallats ”starka

forskningsmiljöer”), dels att belöna rätt typ av publiceringsmönster eller, som i det svenska fallet, citeringsutfall.

Allt detta låter ju som en ganska neutral och teknisk diskussion om mätningen och värderingen av vetenskaplig kvalitet. Det rymmer förstås starka ideologiska föreställningar om vad som utmärker god vetenskap: den bedrivs i stora grupper och kollektiv och den rapporteras främst i tidskriftsform. Lite hårddraget kan man säga att det är ett positivistiskt vetenskapsideal som inspirerar, där forskning bedrivs i stor skala, i fasta organisatoriska former och med hög publiceringstakt, en takt som i praktiken förutsätter ett arbetssätt av precisa och smala frågeställningar som bearbetar matchande smala data som i sin tur alstras ur synbarligen outsinliga kvantitativa materialkällor.

Innovation är det andra ledordet av idag, också det ett ledord med en längre historia. Vetenskapens framväxt är nämligen inte enbart förknippad med olika kollegiala kvalitetsmekanismer utan också till samhällsutveckling och politiska och ekonomiska intressen (Shapin & Schaffer 1985). Det som är nytt är möjligen att det som varit ett historiskt exempel förvandlats till en imperativ modell, att vetenskap skall födas i och anpassas efter ett nyttoparadigm.

Innovationer är begrepp som kommer från nationalekonomin, och det förknippas framför allt med Joseph Schumpeters berömda studier av industriell dynamik och betydelsen av ”kreativ förstörelse”. Innovationer är synonymt med radikala förändringar och förskjutningar på marknader, förändringar som kan vara framdrivna av nya efterfrågemönster, sätt att producera eller nya tekniska och vetenskapliga genombrott – eller en kombination av alla dessa faktorer. Under de senaste decennierna har innovationsdiskussioner främst kommit att handla om kunskaps- och teknikdrivna drivkrafter, föga förvånande i en tid av snabba vetenskapliga och tekniska genombrott som väntar på sitt fulla samhällsliga genomslag (stamceller, nanoteknologi, genteknik med mera).

Innovation i dagens samhälle har många betydelser – det talas ibland om sociala innovationer, och finansiella innovationer som derivat och hedgefonder har som bekant fått stor spridning det senaste decenniet. Vanligen åsyftas dock handfasta ting som radikalt nya produkter eller processer, som når ut i en vidare krets – vilket skiljer dem från uppfinningar, som får mer begränsat genomslag. Innovationer betraktas ofta som en central drivkraft i ett dynamiskt samhälle och en progressiv ekonomi. Universiteten har dragits in i denna utveckling, inte minst eftersom kunskapselementet betonas

så starkt i innovationspolitiken. Universiteten har därför något av en särställning som hemvist för utvecklingen av ny kunskap, men också som gryende mötesplatser för kunskap, marknader och företagande. Återigen är det den amerikanska erfarenheten som inspirerar och motiverar. USA:s ekonomiska styrka anses väl fortfarande ligga i den unika matchningen av forskning, kapital, företagande och marknader, synligt i geografiska ansamlingar som Silicon Valley och Route 128 och i bioteknikindustrin på västkusten och i Maryland. Av sådana ”kunskapsregioner” syns inte mycket i Europa: här är barriärerna mellan akademi och företagande fortfarande starka, vilket europeiska politiker, från regionnivå till EU-kommissionens topp, ser som en formidabel tillväxtbarriär.

Också innovationstänkandet har en teknisk och neutral yta – kunskap skall komma till nytta, där tillväxtens drivkrafter och den ekonomiska dynamiken alltmer är upphängda på kunskap snarare än råvaruextraktion eller fysisk exploatering av arbetskraft. ”Innovation” har därmed en air av progression och framåtblickande. Men det finns några komplikationer också här. En är förstås att också innovationer inte utvecklas i ett fysiskt tomrum utan drar hårt på naturliga och mänskliga resurser. En annan är att konflikter och motsättningar tenderar att draperas under innovationernas rationella yta – synligt inte minst för universiteten. Eftersom forskningen antas ingå i en organisk relation med finanser och företagande framstår det som en bjudande plikt att kommersialisera forskningen. Universiteten har blivit något av en kunskaps- och innovationsekonomins kronjuvel, en tillväxtmotor och drivkraft i många olika riktningar.

Men universiteten bär samtidigt kvar sitt urgamla arv av att också vara långsamhetens, kritikens och den synbarliga onyttans hemvist. Universiteten har aldrig varit homogena platser, utan har inom sig rymt professionsutbildningar och forskningsinstitut, *big science* och eremitinsatser, nyfikenhetsforskning och nyttoinsatser, massutbildning och individcentrerad specialistträning. I och med kraven att intensifiera utväxlingen med samhällsintressenter riskerar dock en strömkantring att uppstå inom akademien. I den dagsaktuella uppfattningen uppstår innovationerna i samspelet mellan forskning och marknader, och kvittot på en lyckad innovation består av kronor och ören, marknadsandelar och vinst. I alla forskningsinsatser finns det i så fall en potentiell innovation, och universiteten har ålagts och ålat sig själva att vaska fram dessa guld-korn. Planeringen börjar mycket riktigt tidigt: doktorander tränas i att kommunicera sig själva och sin forskning, finansärer kräver att forskare

bygger upp allianser med intressenter utanför akademien, och universiteten bygger upp stora och ambitiösa avdelningar för ”tekniköverföring” och kommersialisering. Intensiv match-making skall på så sätt få också blyga och inåtvända akademiker att nalkas tillämpningarnas arenor.

Denna hybrid av planhushållning och marknadsekonomi – där planering och styrning skall driva på marknadens transaktioner – är också något av innovationssamhällets signum. Dess gränsöverskridande karaktär utgör en subversiv kraft inom akademien. Det är inte alls omöjligt att kommersiella band och förutsättningslös forskning kan leva tillsammans, de kan kanske rentav förstärka varandra har det hävdats (Geiger & Sá 2008). Samtidigt visar en lång rad studier på de nedbrytande effekterna av de kommersiella banden på moral och arbetssätt inom universitetet (främst med exempel från USA; Greenberg 2008). På samma sätt som regleringar nu tvingas på finanssektorn – som också den länge tycktes leva i kreativ balans mellan tillit och uppfinningsriktighet – har universitetens integritet börjat ifrågasättas och behovet av regleringar öka. Åtminstone i USA, i Sverige och övriga Europa lever idén om den lyckliga alliansen mellan vetenskap och marknad kvar.

#### KONSEKVENSER FÖR SAMHÄLLSVETENSKAPERNA

Samhällsvetenskapen framstår ibland som en anomali i den forskningspolitiska debatten och i policyretoriken. Den är hemvärd och inte del av de internationella samtalen – till skillnad från sina syskon i vetenskapsfamiljen, som nått större internationellt erkännande:

Inom naturvetenskap och medicin finns beprövade mått som bygger på publicering och citering. Men när jag som mellanhand mellan de som betalar och de som blir finansierade försöker bilda mig en uppfattning om var pengarna till HS-forskningen gör mest nytta, är det svårt att se motsvarande mått. Forskarna verkar själva inte varit intresserade av att utveckla sådana. (Dåvarande utbildnings- och kulturministern Leif Pagrotsky, intervjuad i *Tvärsnitt*, 3/2005, ”Debattera sakligt och gör forskningen mer internationell!”).

Retoriken om samhällsvetenskapernas avvikelser återkommer, senast i regeringen Reinfeldts forskningsproposition. Efter att ha givit några spridda exempel på svenska samhällsvetenskapliga bidrag med genomslag i världen, ansåg sig regeringen kunna konstatera att ”... exemplen förändrar inte det faktum att svenska rön på dessa forskningsområden uppmärksammas

mindre i andra länder. Det får dock inte tas till intäkt för att forskningen inte håller god kvalitet eller inte behövs i Sverige. Humaniora och samhällsvetenskap är nödvändiga för att vi ska förstå vår samtid och kunna lägga grunden för en mänskligare framtid.” (Prop. 2008/09:50, s 17).

Samhällsvetares sätt att publicera och arbeta har återkommande stött på kritik. Ett beryktat exempel är när ekonomhistorikern Gunnar Persson i en debattartikel i *Dagens Nyheter* skåpade ut svensk samhällsvetenskap som just hemvävd, överbefolkad och underproduktiv (DN Debatt 040228). En del svenska samhällsvetare har själva hoppat på kritiken och framhållit att samhällsvetenskapen är för nationell och för småskalig; den behöver internationaliseras och få en mer professionell struktur (Bo Rothstein, *Göteborgs-Posten* 090916, ”Därför behövs ett annat akademiskt ledarskap”).

Också ur ett innovationsperspektiv framstår samhällsvetare – tillsammans med humanister – som valhända inför de växande möjligheterna att agera utåt och med kommersiella förtecken; snarare anses samhällsvetarna vara kommentatorer och inte aktörer:

Innovation handlar inte bara om teknik och naturvetenskap utan det är definitivt också att föreslå åtgärder i samhället. Man tar alltid en risk när man föreslår en verklig åtgärd, det är mycket lättare att bara skriva en rapport (Per Eriksson, citerad i *Sydsvenskan* 20090704, ”Universitetet vill experimentera bort hemlösheten”).

För vissa uttalat innovationsorienterade universitet som Lunds universitet har detta kommit att formuleras som ett reformområde, där det blivit ett viktigt mål att knyta samhällsforskningen närmare direkta förändringsprojekt i samhället, av typen hemlöshetsbekämpning.

Innovationsparadigmet handlar alltså om att skapa kommersiell avsättning för akademisk forskning. Samhällsvetenskaperna saknar inte erfarenhet av samspel med samhället – några exempel på samhällsvetenskap med visst genomslag utanför akademien är Stockholmsskolan och Wigforss ekonomiska politik, den pedagogiska forskningen om ”begåvningsreserven” och skapandet av den svenska grundskolan, den statsvetenskapliga forskningen om kommunreformer, välfärdssociologin och socialpolitiken. Det finns också exempel på hur samhällsvetenskaperna flätats samman med marknaden – valsociologin och Sifo kan nämnas, eller för den delen Nobelpristagarna Robert C. Mertons och Myron Scholes engagemang i hedgefonden LTCM för att ta ett mer pikant exempel. Huvudsakligen har dock samspelet mellan samhällsvetare och samhälle skett utanför

marknadens arenor – det handlar om debattartiklar, kommentarer i medier, recensioner och artiklar, ibland också samhällsvetares direkta engagemang i politiken (se t.ex. Tarschys, Janerik Gidlunds och Beckman & Mörkenstams bidrag i denna volym).

En inte ovanlig uppfattning är dock alltså att samhällsvetenskaperna inte hängt med i utvecklingen mot innovation och nyttiggörande, och att de står, och har ställt sig, vid sidan av en oundviklig vidareutveckling av akademi och forskning. Att samhällsvetare inte skulle agera utanför akademins krets förefaller dock vara överord. Samtidigt är det kanske så att en del av det samhällsvetenskapliga engagemanget avklingat i jämförelse med det mycket intensiva samspel som präglade efterkrigstiden. Några förklaringar till detta är att efterkrigstiden till så stor del handlade om att utvidga de offentliga åtagandena (Wagner, Wittrock & Whitley 1991). Det förutsatte kunskap om samhällsförhållanden, om genomförandeprocesser och om utfall. Det var därför också en ganska ren och rak empirisk samhällsvetenskap som var à la mode, metodmedveten men kanske inte lika teoretiskt orienterad. Den var också nära lierad till makt och politik, och det var inte alltid helt lätt att se var gränsen mellan vetenskap och politik egentligen gick. Att denna ”innovationsallians” så småningom gick i graven handlade till dels om att vissa samhällsvetare drabbades av viss vanda när denna reformallians började ifrågasättas i samhällsdebatten. Mest handlade det dock om att efterfrågan på reformunderbyggande samhällsvetenskaplig kunskap gick ned eller i vart fall blev mycket selektiv. Efterfrågan på forskning om ojämlikhet i hälsa eller om kommunal markplanering förefaller marginell idag, bara för att ta två exempel. Det finns samhällsvetenskapliga områden som åtnjuter stort förtroende och intresse inom politiken – delar av nationalekonomin, men också miljöstudier och för den delen också innovationsforskning hör till sådant som engagerar. Ur ett strikt innovationsperspektiv är det förstås beklagligt, och i det närmaste improduktivt, att stora delar av samhällsvetenskapen ägnas åt områden där den samhälleliga kunskapsefterfrågan är låg. Men det är knappast samhällsforskarnas sätt att arbeta som är huvudorsaken till att politikens engagemang vridits mot nya områden och perspektiv.

Man bör också betänka att innovationer inte enkelt blir till, även i de områden som ligger i innovationsparadigmets kärna: kring nya artefakter och teknologier av olika slag finns det (har samhällsvetare kunnat demonstrera!) skilda intressen och motsättningar snarare än enkel efterfrågan och linjärt mottagande (Oudshoorn & Pinch 2003). Tekniker formas i sociala

processer, av dem som efterfrågar teknikerna och hur denna efterfrågan artikuleras och praktiseras. Ny teknologi kommer inte ned färdigformad i samhället, den skapas och omskapas. Än mer gäller detta de områden inom vilka samhällsvetenskaperna verkar. Vad är en bra skola? Vad är en hållbar och rättvis fred? Frågornas svar kan inte enkelt härledas ur entydiga behov och intressen, som sedan forskare intensivt skall arbeta med att tillgodose. I bästa fall kan forskare medverka i att klargöra olika alternativ och deras effekter och konsekvenser (Pielke 2007). Att tänka sig att samhällsforskningen enkelt kan tillämpas och spridas utan hänsyn till de sammanhang inom vilken den verkar – och att på så sätt se dessa sammanhang som enkelt formbara för kunskap – är enklare sagt än gjort. Organisationer, myndigheter, företag eller andra, har rutiner och spår de följer som inte enkelt kan bytas mot helt nya ”kunskapsbaser” (Nelson & Winter 1981).

Men innovationsperspektivet i den nuvarande formen tenderar att betrakta samhällsutvecklingen som ett antal olika ”projekt” där politiska mål formuleras som genomförandeuppgifter och där forskningen enkelt går in med beslutsunderlag. Denna modell är, som nämnts, inte ny utan har prövats tidigare. Den föll alltså samman när de samhällliga motsättningarna flyttade in i vetenskapen och försvårade enkla allianser mellan forskning och politik; samhällsforskningen befriade sig från ett teknokratiskt arv samtidigt som politiken skärptes med större ideologiska motsättningar men också när bistrare tider inträdde som tycktes kräva snabba tag snarare än långsam beredning (Scheuermann 2005). Där innovationsparadigmet slog igenom med full kraft – med mikroelektroniken, informationsteknologin och biotekniken – där vetenskap och industriell utveckling var intimt förknippade med varandra, föll alltså en liknande allians samman inom samhällsutvecklingen. Att nu försöka trycka tillbaka samhällsvetenskapen in i innovationsparadigmet förefaller lite egendomligt, som om samhällsutvecklingen återigen går att reducera till ett antal styrfrågor som väntar på rationella svar.

Det sägs ibland, också ur samhällsvetarnas egna led, att samhällsforskningen förvandlats till ett evigt perspektiverande, snarare än att – som i fallet med de forskningspolitiskt mer framgångsrika laborativa vetenskaperna – presentera rön kring samtida och framtida problem (intervju med Arne Jarrick, ”Forskning skall vara en elitverksamhet”, Universitetsläraren 14/2007). Det har också hävdats från likaledes auktoritativt håll att samhällsforskare hellre ägnar sig åt teoriexeges än ordentlig empirisk analys: ”stätliga marmortrappor, men när man kommer upp står där bara ett dass”

(Ulf P Lundgren i Vetenskapsrådets tidning *Forska*, 2/2004). Om detta kan man tvista – men också detta får väl främst förstås som en effekt av att samhällsfrågornas komplexitet ökat och att politikens mekanismer förvandlats och att politiker och myndigheter söker sina egna kunskapsbaser. Deras kunskap hämtas alltmer från egna intellektuella resurser och krafter, och tillväxten av think-tanks av olika slag behöver inte nödvändigtvis ses som ett uttryck för att de akademiska samhällsvetenskaperna tappat i samhällelig auktoritet, utan snarare att kunskapen hittar andra vägar ut. Think-tanks ägnar ju sig åt ett slags omförpackning av samhällsforskningen som gör att den kan översättas i politisk och organisatorisk handling. Det är egentligen inte konstigare än att teknisk, medicinsk och naturvetenskaplig forskning i huvudsak kommersialiseras utanför universitetet, i forskarparker och av stora och små företag som är specialiserade på att ompaketera kunskap så att den enklare kan omsättas i varor och tjänster. En betydande del av teknik, medicin och naturvetenskap delar dessutom arvet från samhällsvetenskapen, nämligen att problematisera och perspektivera olika typer av fenomen. Skillnaden är snarare att forskarna från dessa områden läst av samtiden rätt, och förstått att vad världen vill ha är just rön – låt vara att de kan vara motsagda eller glömda redan dagen efter att de presenterats. Här finns möjligen en läxa för samhällsvetare: att uttrycka sig i termer av att ha funnit lösningar på svåra problem.

Därutöver finns en betydande spänning mellan en samverkansinriktad samhällsvetenskap och det framväxande excellensparadigmet. Paul Piersons varning visar hur en enkel förståelse av excellens – publikationer i ett fåtal ledande tidskrifter, publikationer som ofta får ett betydande genomslag just i kraft av att publiceras där – riskerar att sterilisera forskningen (Pierson 2007). Relevanta problem överskuggas i så fall av forskningsfält som går att bearbeta med stora dataserier och med avancerade statistiska metoder. Tendensen finns redan, som Pierson demonstrerar. Liknande studier har kommit om nationalekonomin och pekar på att dess alltmer tekniska karaktär inneburit att de historiska perspektiven på ekonomiska förändringar hamnat i skymundan; tillkortakommanden som nu fått våldsamma praktiska effekter (DeLong & Cohen 2010).

Innovationsdiskussionerna pekar på värdet av att forskningen ”når ut”, men gör det så till den grad att den trivialiserar forskningens värde och betydelse. Excellensparadigmet är inte heller det gripet ur luften – det pekar på behovet och värdet av att publicera sig offensivt för att få genomslag. Det kan också få effekten av att belöna och bemyndiga duktiga



forskare som kanske inte alltid har de mest framskjutna positionerna i vetenskapens hierarki. De positiva lärdomarna av detta tycks redan ha hämtats hem, vilket märks genom att yngre forskare orienterar sig mot internationella arenor och mot intensiv tidskriftspublicering, kanske till och med i så stor utsträckning att forskningsansatserna anpassas efter publiceringsformaten och blir just så fragmenterade som de så ofta är i de naturvetenskapliga fälten.

Lämnat helt okontrollerat leder citeringsanalysen till snedvridningseffekter och förvridna beteenden, där jakten på andelar på citeringsmarknader blir det allt överordnande målet. Ett talande exempel på detta är hur Linköpings universitet nu bjuder in gästforskare i syftet ”att öka universitetets publiceringar och citeringar” (Linköpings universitet 2009). En sådan utveckling leder till en mekanisering av synen på forskningsplanering – forskarna avprofessionaliseras när deras traditionella styrmedel, kvalitetsbedömningarna, läggs i händer på publiceringsanalytiker, som på olika sätt försöker förfina förståelsen av vad kvalitet är men också hur forskare på olika sätt försöker manipulera kvalitetsmåten. Den rena kvaliteten skall på så sätt friläggas, tänker man sig. Det historiska arvet av fakulteter och forskningsråd som uttryck för forskarsamhällets förmåga till självhushållning förtvinar i så fall, och man kan redan skönja konturerna av en universitetsmodell med centralstyrd kvalitetsfördelning och trendmässig omfördelning av resurser till stora och synliga (profilerade) forskningsområden. Denna vision tycks vara varje ambitiös universitetslednings dröm, att vara vetenskapligt ledande och med samhället som medspelare, och med en mycket mer hanterlig palett av forskningsspecialisering än den av forna tiders oöverskådliga och ostyrbara fakulteter. Helt kommer man väl inte att lyckas i denna ambition, men risken finns att betydande delar av samhällsvetenskapernas egenart går under om excellens- och innovationsparadigmen får råda ostört; inte bara samhällsvetenskaperna heller för den delen, det finns många andra delar av den akademiska paletten som passar dåligt i de samtida styrningsideologierna (Elzinga 2004).

Fokuseringen på ”starka forskningsmiljöer” kunde motivera förstärka direktanslag till universiteten efter en lång tids nedgång, och var dessutom ett sätt att förstärka vissa typer av forskningsområden och grupperingar som bedömdes vara vetenskapligt starkare. Men utfallet har blivit skevare än avsett, åtminstone vad gäller effekterna på forskningens miljöer. Grundtanken var från början att stödja sådana miljöer som genom sin relativa storlek och sin variation kunde befrämja hög vetenskaplig

kvalitet. Ibland kunde de vara ganska stora och breda, ibland mer fokuserade, ibland disciplinära och ibland tvärvetenskapliga. Men i praktiken har resurser till ”starka forskningsmiljöer” i Sverige gått till väldigt stora grupperingar med gemensamma datamaterial och metodiker i centrum. Däremot har mer sammansatta miljöer som består av många enskilda personer eller mindre grupperingar haft begränsade framgångar, trots att det ofta är just sådana strukturer som oftast utmärker de amerikanska toppuniversiteten (Hollingsworth & Hollingsworth 2000). I Sverige och andra länder är det ett istället smalt skikt av väldigt stora grupperingar inom de laborativa områdena som dragit den största fördelen av denna typ av satsningar, och det kan ingen missunna dem. Men områden och miljöer som är mer lösligt uppbyggda har inte gagnats på motsvarande sätt, och därför har politiken för ”starka forskningsmiljöer” inte nått sina mål.

#### SLUTORD

Hela utvecklingen mot kvalitet och innovation som forskningspolitiska ledstjärnor kan ses som en del av globaliseringen, där länder och regioner antas konkurrera på en världsmarknad för kunskap, där vetenskapligt hetta och innovationstyngd (antas) ge betydande fördelar – och där kunskap var den nya produktivkraften och universiteten och deras omgivningar de nya fabriksgolven. De mönsterbildande exemplen fanns denna gång i de amerikanska universitetsmiljöerna, som alla ville förstå och imitera. Om nu den ekonomiska nedgången för USA i finanskrisens efterföljd också drar med sig de amerikanska toppuniversiteten återstår att se. Både privata och offentliga universitet har dock fått se sin oavbrutna och häftiga expansion brytas när andra prioriteringar trätt in, och kapitalet förlorat i värde.

Universitet och forskning lever naturligtvis i sin samtid. För 50 år sedan var det den starka staten och utbyggnaden av offentliga åtaganden som formade villkoren för universitetens forskning och expansionen av teknik, medicin och samhällsvetenskap. För 30 år sedan var det krishantering och sammanbrott som stod på dagordningen – då fick vi ”sektorsforskning” med tillämpningar inom ett vitt spektrum av områden. Längre har det varit tillväxt och konkurrens som utgjort samhällsuppdragen, och det har syntts i apostroferingen av excellens och innovation för att stärka nationalstaternas ställning i den globala konkurrensen. I dag är läget mer svårbedömt

– vägen ut ur den djupa ekonomiska krisen är öppen. Antingen är det en intensifierad nyliberal modell med en ytterligare försvagad stat, eller en mer ”församhälleligad” modell, där balansen mellan stat och marknad något skjuts tillbaka. Det senare kan vara en väg mot en tillnyktring. För universitetens del kan det i så fall betyda att deras tillväxtfrämjande roll tonas ned en aning (det riskkapital som så länge pumpat upp universitetens innovationsanspråk har ju till stor del ätits upp av finanskrisen); samhällsforskare har också länge pekat på att sambanden mellan akademisk forskning och tillväxt är komplexa och allt annat än rätlinjiga. Innovationsparadigmet kändes fräscht och just innovativt i en tid av jakt efter nya tillväxtmönster och med en rik tillgång på riskvilligt kapital. Idag är det återigen de stora samhällsfrågorna som står framför oss och där är innovationsretoriken för begränsad och alltför marknadsanpassad. Möjligen ser vi också redan nu en minskad tilltro till excellensen som universitetens och forskningens andra överordnade mål. Excellens i meningen kollegialt erkännande är knappast ett ifrågasatt mål, men om man översätter det med andelar på citeringsmarknader är det mer kontroversiellt. Särskilt för områden som studerar variationer i tid och rum blir utpekandet av universella ”citeringsmarknader” kontraproduktivt. Visst är det en dygd att presentera också inhemska fallstudier för en internationell publik, men tron att arenan för studier av svenska samhällsförhållanden är fullt jämförbar med den för forskning om USA är enbart destruktiv. Visst kan det finnas gyllene undantag, men om mediet blir allt och innehållet inget är ju inte mycket vunnet. Då jagar forskningen sin egen skugga.

Forskning är en konkurrensutsatt verksamhet som ofta lever i nära relationer med samhället. Men absolut konkurrens och framtvingad samhällsanknytning bryter ned idén om vetenskapen som en arena för kreativitet och obundenhet. Då dör universitetet som vi känner det idag och tidsstudiemännen tar över.

### *Referenser*

BEN-DAVID, J., 1971. *The Scientist's Role in Society*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.

DELONG, J. B. & COHEN, S. S., 2010. *The End of Influence*. New York: Basic Books.

- ELZINGA, A., 2004. "The New Production of Reductionism in Models Relating to Research Policy", i Grandin, K., Wormbs, N. & Widmalm, S. (red). *The Science-Industry Nexus*. Sagamore Beach, MA: Science History Publications.
- GEIGER, R. L. & SÀ, C.M., 2008. *Tapping the Riches of Science*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- GREENBERG, D. S., 2008. *Science for Sale*. Chicago: University of Chicago Press.
- HOLLINGSWORTH, J. R. & HOLLINGSWORTH, E., 2000. "Major Discoveries and Biomedical Research Organization", i Stehr, N & Weingart, P. (red). *Practicing Interdisciplinarity*. Toronto: Toronto University Press.
- LINKÖPINGS UNIVERSITET, 2009. *Process för att finna kandidater till gästforskningsprogram m.m.*
- NELSON, R. R. & WINTER, S. G., 1981. *An Evolutionary Theory of Economic Change*. Cambridge, MA: Belknap Press.
- ODSHOORN, N. & PINCH, T. (red), 2003. *How Users Matter*. Cambridge: MIT Press.
- PIELKE, R., 2007. *The Honest Broker*. Cambridge: Cambridge University Press.
- PIERSON, P., 2007. "The Costs of Marginalization", *Comparative Political Studies* 40 (2), s 146–169.
- Prop. 2008/09: 50 *Ett lyft för forskning och innovation*.
- SCHEUERMANN, W. E., 2005. *Liberal Democracy and the Social Acceleration of Time*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- SHAPIN, S. & SCHAFFER, S., 1985. *Leviathan and the Air-Pump*. Princeton: Princeton University Press.
- WAGNER, P., WITTROCK, B. & WHITLEY, R. (red), 1991. *Discourses on Society*. Dordrecht: Kluwer.